

‘Beter in Beeld’

Onder deze titel is op 20 september een congres gehouden in de Schotse Kerk in Rotterdam. Thema van het congres is beeldvorming rond GGz-cliënten: tegen welke vooroordelen en stigma's lopen zij aan? En wat zijn de mogelijkheden tot het positieve beïnvloeden van beeldvorming?

Na een informeel onthaal, met koffie en thee, en een openingswoord waarbij het belang van bijeenkomsten als deze wordt benadrukt, begint het congres. Het ochtendgedeelte staat in het teken van het ontstaan van beeldvorming en de effecten ervan. Er zijn meer dan 100 mensen aanwezig, veelal cliënten en hulpverleners in de GGz. Doordat Jantine Kriens, wethouder in Rotterdam, wegens ziekte afwezig was, moest het ochtendprogramma worden aangepast. Wel was er een afvaardiging van Platform 22, een adviesraad die de gemeente adviseert aangaande de WMO. Politieke belangstelling was er dus ook.

“Kunt u aan mij zien dat ik lijd aan een ernstige psychische stoornis?”, zo begint Annette Plooi haar voordracht. Ze is ervaringsdeskundig en werkt bij het Kenniscentrum Rehabilitatie. In de maatschappij vindt beeldvorming plaats: mensen met een ‘psychische stoornis’ zouden gevaarlijk zijn, onvoorspelbaar, niet in staat om aanvaarde sociale rollen te vervullen, zelf verantwoordelijk zijn voor hun toestand. Ook heerst het idee dat hun psychiatrische aandoening chronisch zou zijn. Deze opvattingen worden ook vaak in films en tv-series uitgedragen. Berichtgeving over TBS-ers maakt het negatieve beeld compleet: sociale uitsluiting en vereenzaming zijn het gevolg. Mede hierdoor voelen mensen zich niet normaal en vragen zich steeds af: “zien ze het aan me?” Een gevolg hiervan is dat mensen vaak zwijgen over hun psychiatrische achtergrond en zich terugtrekken uit angst afgewe-

zen te worden. Soms wordt dit gedrag nog versterkt door negatieve ervaringen wanneer ze wél vertellen over hun achtergrond. Annette haalt het voorbeeld aan van een sollicitatiegesprek. Ze was meer dan geschikt voor een functie als onderzoekster bij de Universiteit van Amsterdam, maar werd afgewezen. “Er werd benadrukt dat het niks te maken had met ons gesprek. Maar ik geloofde het niet. Was het arrogantie dat ik het niet geloofde, of nog een restje paranoia? Een klacht indienen had me zeker niets opgeleverd en de twijfel werd bij mij gelegd.”

Vooroordelen leven er ook onder psychiatrische hulpverleners. “Ze zijn net als andere mensen opgegroeid met dezelfde beeld. Maar ze worden nog eens extra beïnvloed door de psychiatrische leerstellingen, waarbij aan bepaalde diagnoses allerlei negatieve eigenschappen worden gekoppeld.” Dit uit zich in houding, bejegening en behandeling. Nog meer twijfel en zelfstigmatisatie is het gevolg: mensen wordt geleerd dat ze zich afwijkend gedragen.

Maar vooroordelen zijn te bestrijden: in werkelijkheid worden mensen met een psychische stoornis vier keer zo vaak slachtoffer van geweld als zogenaamde ‘normale mensen’. Dus hoezo gevaarlijk? Afwijkend gedrag? Niet in staat rollen te vervullen? “Er wordt gesteld dat genialiteit grenst aan waanzin, dus aan onze intelligentie kan het niet liggen. Wel is het zo dat onze gedachtepatronen vaak anders zijn.” Voorlichting en contact zijn goede middelen om vooroordelen te bestrijden. Met name contact, en geza-

menlijke projecten (zoals vriendendiensten), zijn zeer effectief: er ontstaat een ander, positief beeld onder de mensen. Ook herstelprogramma's, vaak ontwikkeld door cliëntenorganisaties, dragen bij aan het zelfvertrouwen van (ex-)cliënten. “Maar zelf kun je ook wat doen: we moeten verantwoordelijkheid nemen voor ons eigen gedrag, sociale omgang en hygiëne. Bijwerkingen van medicijnen? Zorg dat je andere medicijnen krijgt. Wil ik mijn recht als burger, of wil ik er bij horen? In het laatste geval moeten we misschien ook zelf veranderen.” Het verhaal roept de nodige reacties op in de zaal, veelal herkenning. “Je ziet stigmatisatie ook bij andere handicaps”, zo wordt aangestipt. De volledige bijdrage van Annette Plooi zal worden gepubliceerd op de website van het Basisberaad (www.basisberaad.nl)

Said Kasmi, stafmedewerker van RADAR, bureau voor gelijke behandeling en antidiscriminatie in Rijnmond, haakt in op het betoog van Yvonne Plooi en zegt dat haar en zijn verhaal elkaar grotendeels overlappen. “Radar is vóór gelijke behandeling, en tégen discriminatie,” aldus Kasmi. Hij haalt artikel 1 van de grondwet aan waarin de gelijke rechten van iedereen verankerd liggen. “Radar signaleert discriminatie op welke grond dan ook en komt dus ook op voor mensen met een psychiatrische achtergrond.” Mensen kunnen klachten indienen bij Radar. Deze worden gemonitord en geregistreerd. Verder werkt Radar aan onderzoek, rapportage, beleidsbeïnvloeding, trainingen en voorlichting. Ook Kasmi benadrukt de gevolgen van negatieve beeldvorming: uitsluiting van mensen of groepen, waardoor hun vertrouwen afneemt en de stigmatisatie groter wordt: hierdoor gaan ze minder presteren. Bovendien bestaat het risico dat

mensen zich gaan gedragen naar het stempel dat ze opgedrukt krijgen. Vaak is er sprake van isolatie. Discriminatie vindt vaak in verdoezelde vorm plaats. Mensen die gediscrimineerd worden reageren ontkenkend, ontwijkend, of er is sprake van schaamte en gelatenheid terwijl het toch belangrijk is om discriminatie bespreekbaar te maken en te bestrijden.

Kasmi haalt ervaringen en tips van cliënten aan en geeft voorbeelden van de weerstanden waarmee ze te maken hebben.. Er wordt gepleit voor meer openheid en transparantie, het doorbreken van de verschillen tussen afdelingen, het meer op een lijn brengen van de hulpverlenende instanties. Cliënten kunnen werken aan het verbeteren van hun zelfbeeld door praatgroepen met lotgenoten op te zetten. Zorg voor goede informatie en 'opleiding' van de familie en omgeving van de cliënt. Hulpverleners wordt aangeraden na te denken over eigen vooroordelen en deze zonnodig te bestrijden

Ook hier komen de nodige reacties uit de zaal: werkt Radar veel met cliënten uit de geestelijke gezondheidszorg en wat is de toegevoegde waarde ten opzichte van cliëntenraden, klachtencommissies, Clip, etcetera? Kasmi benadrukt dat Radar er is voor alle vormen van discriminatie (en dus ook klachten hierover) en gratis werkt.. Er zijn nog weinig mensen die de weg weten te vinden naar deze organisatie. Deelname aan dit soort bijeenkomsten, en het verspreiden van folders onder de mensen, kan bijdragen aan de bekendheid van Radar. Hoe een klacht wordt afgehandeld, hangt af van de persoon en het soort klacht dat wordt aan-

gebracht. Meer informatie is te vinden op www.radar.nl

Miny Warman draagt het gedicht 'Achtervolgd Door Mijn Dossiers' voor, waarin de stigmatisatie van hulpverleners ten aanzien van cliënten aan de kaak wordt gesteld. In bevolgen bewoordingen maakt zij de toehoorders deelgenoot van de kracht die zij in zichzelf heeft gevonden, dat zij haar eigen weg bewandelt, ondanks alle tegenwerking die zij jarenlang van de officiële hulpverlening heeft ervaren. Een warm en instemmend applaus vanuit de zaal is haar deel.

Vervolgens is Lenneke Elfers, lid van het HEE (Herstel Empowerment Ervaringsdeskundigheid), aan het woord. Zij vertelt hoe zij haar ervaringsdeskundigheid heeft kunnen inzetten ten behoeve van lotgenoten. Eerst als vrijwilliger en later, na de opleiding BGE. (Begeleider GGz Ervaringsdeskundigheid), als betaald medewerkster bij de Pameijer. Hoe zij door goed functioneren vooroordelen heeft kunnen wegnemen en haar zelfvertrouwen heeft herwonnen. Een voorbeeld van stigma's die ze tegenkwam, waren de 'vooroordelen' onder collega's, die haar -doordat ze ex-cliënt was- niet direct als volwaardige collega accepteerden. Hoe zij een bijdrage levert (door middel van haar functie) aan een positieve beeldvorming tegenover mensen met een psychiatrische achtergrond; ook 'deze mensen' kunnen in de 'gewone' maatschappij functioneren.

In het middagdeel staan oplossingen centraal: hoe kun je negatieve beeldvor-

ming bestrijden? Na een een heerlijke lunch in restaurant Het Bestek (Pameijer) is het woord aan Marijke de Brune, ervaringsdeskundige en voorlichtster bij de Stichting Pandora. Deze organisatie is in 1965 opgericht door een Nederlander, woonachtig in de Verenigde Staten, wiens vrouw was opgenomen: ook in die tijd speelde het thema van vooroordelen en stigma's. Vanuit die gedachte is Pandora opgericht, en ruim veertig jaar later is dit thema nog steeds actueel. De stichting is bekend van het project (en poster) 'Ooit Een Normaal Mens Ontmoet? En...Beviel Het?' Daarnaast zijn er een aantal websites met informatievoorziening, onder andere - medicijnwijzer.nl - een telefonische helpdesk, een depressielijn en het project Versterking Arbeidsmarkt waarbij voorlichting wordt gegeven aan werkgevers.

Marijke geeft voorlichting in de gezondheidszorg, aan werkgevers en op scholen. De onderwerpen die zij behandelt zijn: negatieve beeldvorming en vooroordelen, hoe deze om te vormen in een positieve benadering van mensen met een psychische stoornis. Zij benadrukt dat ervaringsdeskundigen een grote kracht uitstralen door man op man contact met mensen en zo laten zien dat zij kwaliteiten hebben. Zij zegt dat het werken vanuit haar hart haar grote kracht is en dat zij trots is op de erkenning die zij krijgt: "van mijn vader en moeder moest ik altijd mijn mond houden en in mijn werk mag ik praten, wordt er naar mij geluisterd en kan ik mijn ervaringen op een positieve manier inbrengen in de wetenschap dat anderen ermee geholpen worden."

Vanuit de zaal is bijval voor de voorlich-

tingen, maar het is wel belangrijk dat de voorlichtingen ook gehoord worden. Iemand roept gekscherend: “er zou ook een cursus leren luisteren moeten zijn. Er wordt veel voorlichting in het onderwijs gegeven, maar benader ook eens het speciaal onderwijs. Mensen die bijvoorbeeld doof zijn, worden in de psychiatrie vaak verkeerd begrepen. En wordt er, in het kader van de WMO, voorlichting gegeven aan instellingen?” Marijke: “Er is nog weinig vraag naar, maar onlangs het ik nog een voorlichting gegeven in het kader van Lokale Versterking in Hendrik Ido Ambacht.”

Jan Burger draagt twee gedichten voor. De eerste is van de in 1974 overleden Jan Arends met als thema: aan ons is niet te zien dat we wat mankeren, maar we dragen wel een stigma met ons mee. Het tweede gedicht is van de hand van de eveneens overleden Christiaan Dogterom.

Twee dames verschijnen ten tonele: dr. Maf en dr. Mal. Zij zoeken een hulpverlener met een ideaal profiel. Door middel van een vraag en antwoordspel waarbij drie hulpverleners op het podium worden ondervraagd, proberen zij de ideale man/vrouw te vinden. Een van de dames werpt zich op als cliënt die duidelijk maakt wat ze zoal ideaal vindt aan een hulpverlener: “kan ik ten allen tijde bij mijn hulpverlener terecht? Mag ik bij hem/haar overnachten als het goed gaat met me? Wordt mij hechtmateriaal verstrekt als ik mezelf heb verwond”? De ander leidt het spel in goede banen. Tenslotte wordt de ideale kandidaat gekozen.; de cliënte is gecharmeerd van hem omdat hij graag in de kroeg met haar wil drinken en praten over haar wel en wee. De act zorgt voor de nodige ontspanning.

De doelgroepambassadeurs (vier in getal) stellen zich voor. De doelgroepambassadeurs zijn in dienst van het Basisberaad, in opdracht van de GGD. Zij allen waren eens dakloos onder andere door drugs- en alcoholgebruik. Zij vertellen over hun motivatie en het belang van hun missie. Zo helpen zij daklozen de

laatste stap te maken naar een terugkeer in de maatschappij. De ambassadeurs organiseren buurtbijeenkomsten waarbij zij zichzelf neerzetten als mensen die hun verslaving hebben overwonnen en weer een acceptabel sociaal leven leiden. Zo dragen zij ertoe bij dat de weerstand bij buurtbewoners tegen voorzieningen voor verslaafden en daklozen wordt verminderd of weggenomen. Ook, in het kader van preventie, geven zij voorlichting op scholen om de jeugd te wijzen op de gevaren van drugs- en alcoholgebruik. Een van de ambassadeurs benadrukt dat tegenwoordig men geen verslaafde meer hoeft te zijn om dakloos te worden: bij ontslag kan men wegens verregaande inkomstenderving zomaar op straat komen te staan, zonder huis of haard. Daklozenambassadeur Paul de Breet brengt een muzikale vertolking van een gedicht van een voormalig verslaafde die nu werkt als ervaringsdeskundige bij Bavo Europoort. Zij schreef dit gedicht toen zij op de drempel stond van de overgang van een bestaan als verslaafde naar een leven als een geaccepteerd lid van de maatschappij. In dit gedicht, geheten ‘Stilte’, drukt zij haar gevoelens van eenzaamheid en onmacht uit omdat zij zich afgesneden voelt van de maatschappij. Paul’s optreden raakt een gevoelige snaar bij het publiek

De dag wordt afgesloten met een panel-discussie onder de noemer ‘onbekend maakt onbemind’. Deelnemers van het panel zijn: Jan Woudwijk (programma-manager bij Flexibel Wonen), Lenneke Elfers (Ervaringsdeskundige, werkzaam bij de stichting Pameijer en het HEE-team), Teus van Wijk (hoofdredacteur Denkraam), Annelies Nijhuis (D66 gemeenteraadslid in Rotterdam), Adriaan Zijlmans (regionaal manager bij de Politie Rijnmond) en Toon Voorham (GGD).

Op de vraag of de deelnemers de neiging tot stigmatisering herkennen, wordt verschillend gereageerd. “Het valt wel mee. Hoe meer kennis je hebt, hoe meer je gaat begrijpen”, zo trapt de regiomanager van de politie af. Toon Voorhaan (GGD) en Annelies Nijhuis (D66) ervaren

wel stigmatisatie: bijvoorbeeld als zij voorlichting komen geven in de wijken.. Goede informatievoorziening wordt door beiden onderstreept. “En zijn er eigenlijk vooroordelen en stigma’s binnen de redactie van Denkraam,” vraagt de voorzitter van het panel. “Nee hoor, wij zijn volkomen normaal” antwoordt Teus van Wijk. Hij moet er zelf om lachen. Er wordt aangestipt dat in de samenwerking het verwerpen van afwijkend gedrag groeit. “Hierdoor komt de hulpverlening sneller in de verleiding tot gedwongen opnames”, zo stelt Voorham. Goede voorlichting in de buurt kan bijdragen tot meer tolerantie richting bewoners van beschermde woonvormen (BW’s). “Een BW kan zelf ook wat doen aan vooroordelen in de buurt”, zo stelt Teus van Wijk. Maar dit hoeft niet altijd goed te gaan. Bij een nieuw BW in Hillegersberg konden buurtbewoners meldingen doen met gele en rode kaarten. “De eerste melding hebben we al gehad,” aldus Jan Woudwijk, “wat wel frappant is, want de BW is nog in aanbouw. Er woont nog niemand.” Op de vraag ‘hoe is de beeldvorming in de politiek’ komen de nodige reacties. “We praten in de gemeenteraad over de WMO” aldus Nijhuis, “Cliëntenpanels en het platform22 (adviesraad voor de WMO,- red.) worden geraadpleegd. We praten over het wegnemen van belemmeringen voor mensen met een beperking. Maar om iets in een beleidsplan op te nemen, moet het meetbaar zijn. Voor lichamelijk gehandicapten kun je voorzieningen aanbrenge in winkels, dat is goed meetbaar. Voor de GGz is dit echter lastig.” Diverse mensen in de zaal dringen erop

aan de GGz-cliënt goed in beeld te zetten. De behoeften zijn niet altijd duidelijk te zien, en het is moeilijk (ook in het Platform 22) uit te leggen wat het inhoudt om 'psychiatrisch patiënt' te zijn. Zo kan er bijvoorbeeld sprake zijn van angst om te reizen: er is Vervoer op Maat, maar mensen uit de GGz komen hier niet altijd voor in aanmerking. Zo ook bij het volgen van een cursus: mensen hebben af en toe een steuntje in de rug nodig, maar dan nog is er soms angst om een cursus te volgen omdat dan hun uitkeringsorganisatie moeilijk kan gaan doen. Nijhuis moet vanwege andere afspraken het forum eerder verlaten, maar biedt aan om in gesprek te gaan met de cliënten via het Basisberaad, om de verhalen te horen, informatie te leveren en dit aan te brengen in de politiek.

En wat kunnen cliënten en cliëntenorganisaties zélf doen aan beeldvorming? Moeten de mensen met 'een psychische handicap' gezien worden als 'anders'? Of juist als 'veelkleurig'? Lenneke Elfers pleit er voor om meer geld te geven aan organisaties: zij zijn creatief en kunnen komen met oplossingen. "Mensen 'moeten' niets. Geef ze de gelegenheid om te laten doen wat ze willen. Zelf heb ik een aangepaste opleiding gedaan om te gaan werken. Zo is het mij gelukt, anders had ik het niet gekund." De GGD pleit voor goede voorlichting, zoals bijvoorbeeld de doelgroepambassadeurs die worden ingezet om te werken aan positieve beeldvorming. Bovendien zijn er, door de overgang van de AWBZ naar de WMO, mogelijkheden voor beeldvorming middels voorlichting en

onderwijs. En binnen de Lokale Zorgnetwerken, onderdeel van de GGD, wordt geprobeerd om eerder in te grijpen bij problemen om escalatie te voorkomen. Ook de media speelt een belangrijke rol. "Binnen Denkraam stimuleren we mensen om te schrijven over hun ervaringen," aldus Teus van Wijk: "soms hebben mensen schroom om dit te doen. Maar als je mensen stimuleert, en hun verhaal plaatst in Denkraam, zijn ze vaak trots en voelen ze dit als een steun in de rug." Zijlmans geeft het voorbeeld van Paul de Leeuw: hij zet zich in voor mensen met een handicap. Zijn opmerking komt echter onder kritiek te staan. "Het figuur 'Adje' uit zijn show werkt juist averechts en stigmatiserend: mijn zoon is autistisch en heeft hier regelmatig last van", aldus een reactie uit de zaal. Van verschil-

lende kanten wordt benadrukt dat beeldvorming in de media niet altijd even goed gaat. 'Laat je zelf als mens zien, in je geheel', zo luidt het devies.

En de rol van de politie? Zijlmans benadrukt dat er 'niet negatief' wordt gedacht over mensen met een achtergrond in de psychiatrie. "We komen veel in aanraking met mensen die psychische problemen hebben, vaak omdat de politie gebeld wordt vanuit de omgeving. Het zijn 'mensen die afwijken' maar dit kan je niet altijd zien aan de buitenkant." Maar hoe kan het dan gebeuren dat, in het kader van voorlichting, een Denkraam wordt afgeleverd bij het politiebureau, en deze dan niet wordt geaccepteerd omdat het blad niet professioneel zou zijn?" legt een congresganger de

politieaanpak voor. "Dan ben je tegen de verkeerde aangelopen", benadrukt Zijlmans, "we luisteren wel, bijvoorbeeld naar de doelgroepambassadeurs." Ook wordt er kritiek geuit op het optreden van de politie (of juist het gebrek daaraan). "Waarom gebeurt er niks als je hulp vraagt terwijl je het nodig hebt? De heer Zijlmans benadrukt dat dit wel zou moeten gebeuren.

De deelnemers van het panel geven, ter afsluiting, een aantal voorstellen en concrete plannen:

Er zijn plannen voor een serie op TV Rijnmond, een 'stadsoap': neem dit mee! Laat de verschillende instellingen meer communiceren en samenwerken. Een themanummer van Denkraam? Ga van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat': zorgen dat mensen het zelf kunnen regelen.

En met deze plannen komt een einde aan de paneldiscussie, die eigenlijk net te kort duurde, en wordt het congres afgesloten. Wat zijn de concrete resultaten van de dag? René Kragten, medewerker van het Basisberaad Rijnmond, presenteert een projectplan rond beeldvorming, waarbij verschillende activiteiten worden ondernomen rondom dit thema.

Hierbij wordt gedacht aan voorlichters, consultants, voorlichtingsmateriaal en publieksbijeenkomsten. Kortom, wordt vervolgd....

Kees van der Wilk en Bas van Bellen
Fotografie: Michiel van Gog en Jan B. Burger

Congres